

POSTMODERN FOTOĞRAFTA MITOSUN YENİDEN ÜRETİLİŞİ: ANNIE LEIBOVITZ ÖRNEĞİ

Ömer ALANKA ^(*)

Öz

On dokuzuncu yüzyılın sonuyla başlayan ve yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden iki büyük dünya savaşının yaşandığı dönemde birçok alana ait kökten düşünsel bir kırılma yaşanmış ve bu sancılı sürecin sonunda modern paradigma bambaşka bir anlam ve varlık anlayışına dönüşmüştür. Postmodern çağa rasyonel akıl ve ampirik gerçeklik gibi modernitenin üst anlatıları (meta narrative) yerini her şeyin kararsızlaştığı ve akışkanlaştığı modern sonrası döneme bırakmıştır. Herhangi bir merkezden ve zeminden yoksun bu dönemde görsel sanatlarda da farklı bir estetik algılayış doğmuştur. Fotoğrafın temel ethosu olan tanıklık ilkesi giderek farklı manipülasyon tekniklerine ilgi gösterirken fotoğrafın orada olma ve şahit olma ilkeleri zayıflamıştır. Fotoğraf sübjektif bir biçimde sanatçının kendi içine yöneldiği ve kavramsal düzeyde anlam arayışı mecrası olmaktadır. Metinlerarası ve heterojen ontolojik arayışlar kadim ve modern mitosların parodik dille yeniden üretilmesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda çalışmada postmodern sanatın başat niteliklerinden yeniden üretim süreci Annie Leibovitz'in çalışmaları odağında incelenmektedir. Yeniden üretim süreci kimilerine göre orijinalite yokluğuyken diğerleri için sanatın günümüz tinini yansıtmaktadır. Annie Leibovitz'in eserleri çağdaş sanat dünyasının manzarasını çizmekte ve antik dünya bilgeliği ile modern mitolojiyi kavramsal tartışma düzeyine yükseltmektedir. Ayrıca çalışmada Leibovitz'in fotoğraflarının mitoloji göndermeleri üzerinden postmodern dönemde sanatın metinlerarasılık boyutları incelenmektedir. Makalede göstergebilimsel yöntemle fotoğraflar analiz edilmektedir. Mitik ve tarihsel alt metinlere bakılmakta ve geçmişin şimdi içerisinde üretilmesinde bozma (distortion) ve çarpıtma tavırları postmodern sanat düşüncesi çerçevesinde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Mitos, Postmodern Fotoğraf, Göstergebilim.

Reproduction of Myth at Postmodern Photograph: Annie Leibovitz Example

Abstract

In period that two great world wars occurred from the end of 19th century to the second half of 20th century, a radical and intellectual breaking concerning a lot of area has encountered and modern paradigm has transformed into comprehension of a quite different meaning and existence after his troubled process. By the Postmodern Age, meta narratives of modernity such as rational mind and empirical reality have changed over to the postmodern period which everything was undecided and liquid. Moreover the visual

^{*)} Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik ana Bilim Dalı
(e-posta: masalya@hotmail.com)

arts have been come out of a distinct aesthetic perception in this period lack of a centre and base. While the principle of testimony that is main ethos of photograph is gradually expressing interest in different manipulation techniques, principles of existence and testimony of photograph have dissolved. The photograph, subjectively, is to be the search way of sense that the artist tends toward himself or herself and that is conceptually. The intertextual, heterogeneous and ontological search has revealed the situation which ancient and modern myths are reproduced with parodic style. In this context, reproduction process among main qualifications of postmodern art is analysed in focus of Annie Leibovitz's studies. The ones think that reproduction process is absence of originality but the others think that it reflects today's spirit of art. Annie Leibovitz's works show us the view of contemporary art world and raise antique world wisdom and modern mythology to level of conceptual argument. In addition, in this study, intertextuality dimensions of art in postmodern period are analysed mythological ironies in Leibovitz's photographs. The photographs are studied with phenomenological method in the article. Mythic and historical subtexts are looked at and distortion attitudes the past produced at present exposes are studied in accordance with opinion of postmodern art.

Keywords: Postmodernism, Myth, Postmodern Photograph, Phenomenology

Giriş

Fotoğrafın orada olma gerekliliğinin ortadan kalktığı günümüz postmodern dönemde fotoğraf yeni bir tür imgelem alanı haline gelmektedir. Görüntünün yeniden üretildiği postmodern dönemde fotoğrafın gerçeklik için ayna olma niteliğinin olsa olsa çarpık görüntülü ayna (*distorting mirror*) olarak değiştiğini söylemek mümkündür. İmgeyi bozan, çarpıtan ve kişiselliğin dâhil edildiği bir tür aynadan söz edilmektedir. Birçok eleştirmen ve teorisyen için postmodern çağın en belirgin özelliklerinden biri otantik yapıtların yeniden üretilmesi olmuştur (Allen, 2006, s. 182). Bu bağlamda günümüz sanatında kadim düşüncenin yeniden üretilişi sanatsal yaratıcılığın taşıyıcı sütunlardan biri olarak durmaktadır. Fotoğraf artık tanıklığın ötesinde melez biçimiyle kavramsal fikir üretimine evrilmektedir. Bu kavramsal dönüşümün en önemli uğraklarından biri de mitosun kullanılmasıdır. *Modernusların ratioyu* yüceltmeleriyle başlayan akıl çağının sona erdiği modern sonrası çağda, aklın görmezden geldiği tüm irrasyonel şeyler tekrar gündeme gelmektedir. İrrasyonel düşüncenin başat unsurlarından mitos ve fantazy postmodern sanatın sıklıkla işlediği konular olmaktadır. Bu bakımdan gerçekliğin çarpıtılmasında (*distortion*) mitos, bir tür *opus moderandid*dir. Annie Leibovitz'in fotoğraflarında kurgunun temel araçlarından biri kolektif bilinçaltına yer etmiş mitoslar ve çağrışımlarıdır. Leibovitz'in imgeleri bu anlamda mitlerin yeniden üretilişinin izlerini taşımaktadır. Leibovitz, postmodern imgeleminde kadim bilgeliği kullanırken aslına sadık kalmaz ve görüntüyü ünlü isimlerle sansasyonel hâle getirir. Bu bağlamda geçmişi çarpıtarak fantastik bir kalıba döker. Öte yandan modern akıl geçmişin rasyonel ve tutarlı ilkeler içerisinden okunmasını salık vermektedir. Bu durum gerçekliğin yalnızca akıl ve deney süzgecinden

geçirilmesi gerekliliğini ve ampirik gerçekliğin esas gerçeklik olduğunu söylemektedir. Buna göre insan, aklın yasalarına uygun olarak hareket ettiği müddetçe hem bolluğa, hem özgürlüğe hem de mutluluğa doğru ilerler (Touraine, 2007, s. 14). Sosyal bilimlerde de aynı zorunluluk geçerli olmaktadır. Toplumunu ancak ampirik gerçeklikle açıklamak gereklidir. Öte yandan Avrupa tarihinde Rönesans, Reform, Aydınlanma hareketleri ve sanayi devriminin temellerini attığı moderniteye karşı reaksiyon olarak ortaya çıkan postmodernite, günümüz toplumlarının modern değerler sistemine tepkisini dile getirmektedir. Bu karşı çıkışta aklın ve batılı öznenin, epistemenin ve varlığın merkezine kendi anlam evrenini koyması sorunlu bir durumu göstermektedir. Bu bağlamda postmodern sürecin en belirgin özelliğini rasyonel dünya görüşü eleştirisi ve modernizmin tesis ettiği ilkelerin ve kurumların geçersizleştirilmesi oluşturmaktadır. Derrida'nın batı metafiziği (*Metaphysics of West*) biçiminde tanımladığı *logocentric* düşüncenin yapısöküme uğratılması işlemi de bir diğer modernizm eleştirisi olarak kabul edilmektedir. Modernizm eleştirisinde rasyonelitenin inşa ettiği dikotomik yapıya vurgu yapan Lefebvre, teknolojik yapının doğanın karşısındaki konumuna şöyle dikkat çekmektedir:

“Sanayi toplumu denilen bu toplumda, tekniğin öneminden haklı olarak etkilenmiş olan bir takım teorisyenler bu toplumu teknoloji toplumu olarak adlandırmayı önermişlerdir. Doğal ortamın karşısı olacak bir teknolojik ortam imgesinin bu toplumu daha iyi nitelediğini öne sürdüler” (Lefebvre, 1998, s. 54)

Doğanın karşısında konumlanan teknoloji aynı zamanda bu dikotomik yapıda kültürün kapsayıcı anlam dünyasında yer almaktadır. Modern dönemle, kültürel alanın yüceltilmesiyle geri plana itilmiş olan doğa ve irrasyonel şeyler postmodern çağda yükselişe geçmiştir. Bu nedenle postmodern sanatın sıkça başvurduğu bir leitmotif olarak mitler ve söylenceler tekrar gün yüzüne çıkmaktadır. Postmodern sanatın kendine özgü özellikleri bu değişimin kartografyasını ortaya koymaktadır.

Postmodernist Sanatın Kartografyası

Yirminci yüzyılla modernizmin çözülme evresinde rasyonel dünya algılayışı yerini fragmental bir zihin haritasına bırakmıştır. Modernizmin kurumlarının ve ethosunun darbe aldığı bu süreçte Kartezyen akıl ve ilerlemeci tarih anlayışı iki büyük dünya savaşının da etkisiyle postmodernizmin saldırısına maruz kalmıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısıyla gelişen ulaşım ve iletişim teknolojileri küreselleşme olgusunu ulus aşırı bir hale getirirken tüm dünyada kapitalist sistemin egemen olmasına ön ayak olmuş ve postmodern dünya görüşü felsefeden sanata, mimariden politikaya iyiden iyiye artmaya başlamıştır. Bir yandan postmodern mimaride yapısökümcü anlayış klasik mimari kalıplarına saldırmış diğer yandan edebiyat ve sanatta modern ilkeler geçerliliğini giderek yitirmeye başlamıştır. Gelişen postmodern sanat Dadaizm, Fütürizm, vb. sanat akımlarının devamı olarak gelişmiş ve Marcel Duchamp gibi sanatçıların çalışmalarıyla görünürlük kazan-

miştir. Duchamp'ın hazır nesnelere (*ready made*) kullanarak sanat dışı objeleri sanatsal alanda kullanması, sanatın kavramsal düzeye taşınmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda sanatsal üretim kavramsal bir çalışma sürecine dönüşmüştür. Postmodern çağda görsel ve plastik sanatlarda farklı dönem ve üslupların birlikte kullanılması sıklıkla görülen bir durum olarak sanatsal bir tavır olarak belirmiştir. Postmodernizmle birlikte modernizmin irrasyonel olduğu gerekçesiyle dışladığı mitos yeniden önem ve değer kazanmıştır. Postmodern sanatta mitoslar farklı biçimlerle ve üsluplarla yeniden üretilmiştir. Mitlerin bu kadar sık kullanılması aynı zamanda modernizmin gerçeklik algısının altının oyulmasına da eşlik etmiştir.

Tarihsel gelişimine bakılınca bir kavram olarak “postmodern” sözcüğü ilk olarak on dokuzuncu yüzyılda İngiliz ressam ve sanat eleştirmeni olan *John Watkins Chapman* tarafından 1870’li yıllarda Fransa’da ortaya çıkan izlenimci (empresyonist) resim akımından daha modern, ona göre avangart konumunda gördüğü resimleri postmodern olarak nitelerken kullanılmaktadır” (Şaylan, 2006, s. 30). Avangart sanatın en önemli etkilerinden bazılarını ironinin sıklıkla kullanılması, geçmişin yüceltilmesi (*sublimasyon*), nostalji hissini önemli bir laytmotif olması, pastişin, parodinin, ironinin önemli bir sanatsal üslupla belirginleşmesi olarak saymak mümkündür. Öte yandan kavramsal sanatın önem kazanmasının bir uzantısı olarak sanatçının bireysel algısı, öznelarasılığın yerini alırken yaratım sürecinde sanatçının kişiselliği ön plana çıkmaktadır. Örneğin fotoğraf sanatçısı *Cindy Sherman* kendisini model olarak kullandığı fotoğraflarında gerçeklik temsili ve sanat olarak durumu kendilik kurgusu olarak ortaya koymuştur (Hutcheon, 2004, s. 159). Fotoğrafta öznelarasılığın çöküşünü sağlayan etkenlerden biri de postmodern sanatın geçmişi parodik biçimde çarpıtmasıdır. Bu nedenle anlam yüzeyinde hem üretim ve alım-lama hem de bir sanat olarak geçmişin parodi ile ilişkisi postmodernizmin temel ilgisi olabilmektedir (Hutcheon, Winter, 1986-1987, s. 179). Modernitenin öznelarası ilkesi nesnel gerçekliği episteme için gerekli bir şart olarak görürken postmodern çağda nesnellik yerini subjektizme bırakmıştır. Buna göre bireysel ve fenomenolojik deneyim bir bilgi türü olarak yerini almaktadır. Öznel deneyim özellikle postmodern sanatın yaratım sürecinde devreye girmekte ve performatif bir düzeyde gerçekleşmektedir. Yaratım süreci kimi zaman eserin önüne geçerken, süreç eserin kendisine dönüşmektedir. Geçmişin ve tarihin yapısöküme uğratılması işleminde metinlerarasılık bir diğer başvurulan yöntem olagelmıştır. Metinlerarasılık, bir yandan tarih ve akıl mitini subjektif ve fenomenolojik bir düzlemde ele alırken diğer yandan sanatçının kişisel deneyimini farklı bir epistemolojik veri olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda postmodern sanatta metinlerarasılığı sağlayan yaklaşımlardan birini geçmişteki şimdinin kurgusal olarak parodik dille inşa edilmesi oluşturmaktadır. Tarihsel üst kurgunun metinlerarası parodisinin devreye girmesinde bazı tarih yazıcılarına göre geçmişin şimdide kurgulanması ya da edebi veya tarihsel izlerin takip edilmesi gerekmektedir (Hutcheon, 2004, s. 125). Postmodern sanatın parodiyi kullanma stratejisi, geçmişin tahrip edilmesi ve bozulması ilkeleri üzerinden ilerlemekte ve metinlerarasılıkla geçmiş, metinsel ve hermenötiksel çağrışımlarla

bir araya getirilmektedir (Hutcheon, 2004, s. 125). Hermenötiksel yöntemin çok boyutlu ve disiplinlerarası özelliği postmodern dönemin pastiş, parodi ve ironi unsurlarıyla örtüşmekte ve sanatsal ifadeye açığa çıkmaktadır. Modern dönemin orijinalite, hiyerarşi ve bürokrasi kavramları postmodern dönemde yerini eklektizm, âdem-i merkezîyetçilik ve anarşiye bırakmaktadır. Bu olguların sanatsal karşılığı olarak da orijinalliğin yerini yeniden üretim ve eklektizm almaktadır. Hiyerarşinin silikleştiği modern sonrası çağda hetero ve hibrid ontolojiler önem kazanmaktadır. Modern sanatın mimetik yaklaşımı, gerçek algısını rasyonel düzeye taşırken günümüzde gerçeklik, objektivizm ve sanatçının bireysel algısıyla eşleştirilmiştir. Bu durum farklı gerçeklik anlayışlarının ve egosantrik bir düşüncenin önünü açmaktadır. Gerçeklik kurguları olarak işlev gören üst anlatıların yerini mikro anlatılara bırakması bu süreçte önem taşımaktadır. Postmodern dönemde yeni sanat formlarının ortaya çıkışında, yeniçağda (*newage*) hızla yayılan umutsuzluğun ve karamsarlığın genel bir eğilim olarak yaygınlaşması etkili olurken yeni teknolojilerin yıkıcı ve insanlık dışı kapasitesi tarafından tehdit edilen insan özü acılı bir bireysellik karşılığında kalmaktadır (Wheale, 2003, s. 23). Özellikle iki büyük dünya savaşı sonrası oluşan kitlesel umutsuzluk ve hayal kırıklığı sanatsal alana da yansımıştır. Bu bağlamda postmodern çağda ortaya çıkan sanatçının öznelliğinin sanatsal bir üsluba dönüşmesinin bir nedeni de gerçeklikten kaçış isteği olmuştur.

Fotoğrafta Mitin Yeniden Üretilişi

Postmodern imgelemde nostaljiyle başlayan geçmiş fikri mitlerle devam etmektedir. Geçmişe duyulan özlem olarak nostalji günümüz sanatçıları tarafından geçmişin çarpıtılması olarak ideolojik bir amaca hizmet etmektedir. Üst anlatıların (*meta narrative*) ideolojik ve kurucu işlevleri postmodern edebiyatın ve sanatın yapısökümüne (*deconstruction*) uğramakta ve ontolojik zeminde geçersizleşmeye başlamaktadır. Özellikle kurucu mitlerin ontolojik olarak inşa ettiği evren ve varlık görüşü siyasal bir alt metne sahip olmuştur. Bu nedenle üst anlatılara dönük bir yapısöküm girişimi aynı zamanda varlığa da yapılmış bir saldırı gibi görülmektedir. Bu sanatsal yaklaşım politik bir karşı duruş olduğu kadar varlığın bambaşka bir kimyasını da işaret etmektedir. Postmodern dönemin sanat anlayışı epistemik düzeyin ötesinde ontolojik bir çağrışıma sahiptir. Varlığın merkezsizleşmesi (*decentricism*) postmodern sanatta parodik ve ironik bir üsluba dökülmektedir. Bu noktada dijital kültürün manipülasyon yeteneklerinin de önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. İmgenin manipüle edilmesi aynı zamanda imgenin altını oymak anlamına da gelmektedir. Postmodern çağda her türlü merkezin silikleşmesi ve işlevlerini kaybetmesi ontolojik belirsizliği buyur etmektedir. Üst anlatılar, ideolojik olarak merkez fikrinin oluşumunda önem taşırken günümüz toplumlarında modernizmin ilerlemecilik (*progressive*) gibi üst anlatı örnekleri işlevini yavaş yavaş kaybetmektedir:

“artık kültürümüzü düzenleyen büyük öykülerin bilgi ve hakikat konusundaki evrensel iddialarını sorgusuz sualsiz kabul etmiyoruz. Bu öyküler dini, modernizmin ilerlemesini, bilimin ilerlemesini ve Marxizm gibi mutlak politik teoriler içerir” (Watson, 2006, s. 50).

Postmodern zamanlarda yazar ve sanatçının filozof konumunda olduğunu savunan Lyotard'a göre üretilen metinde ve eserde yerleşmiş kurallar ve ilkeler işlemezen herhangi bir kategorileştirmeden de söz edilemez. Ona göre eserin veya metnin tam da yapması gereken şey kendine has kategorilerin ve ilkelerin aranması işlemidir ve bu süreçte metin olayın kendisine dönüşmektedir. Lyotard: “*Postmodernin, 'gelecek (post) zaman geçmişi (modo)' paradoksuyla anlaşılması gerekir*” görüşünü ileri sürmektedir (Lyotard, 1990, s. 58). Lyotard'ın anakronik zamana yaptığı vurgu geçmişin tahrip edilmesi durumunda kendini kristalleştirmektedir. Buna göre postmodern ikonografinin bir üst anlatı olarak mitleri yapı sökümü uğratmasının temel nedeni geçmişin şimdi tarafından yeniden yazılması isteğidir. Geçmişin ve kadim bilginin demistifike edilmesi parodik bir dil ve üslup sayesinde gerçekleşmektedir. Parodi, kadim bilgeliğin geçersizleştirilmesinde bir *téchne* işlevi görmektedir.

Hibrid ve heterojen yapılar postmodern kültürde sınırları, ayrımları, karşıtlıkları bulanıklaştırmıştır. Düşünce tarihinin ikili zıtlıkları (*bianary opposition*) yerini üçüncü türlere ya da türdeş olmayan varlıklara bırakmıştır. Bu gri alanlar postmodern sanata yansımış ve farklı bir estetik anlayış geliştirmiştir. Postmodern estetiğin oluşumunda görsel kültür sıklıkla arkaik ve modern mitlere yönelmiş ve mitlerin yarattığı ikonografik mirası kullanmıştır. İkonografik mirasın kullanılması çoğu zaman kadim imgelerin çarpıtılıp yeniden üretilmesiyle gerçekleşmiştir. Postmodern toplum kuramının tüketim toplumuyla eklemlenmesiyle de bu yeni estetik algılayış moda ve reklam fotoğraflarına aktarılmıştır. Tüketim kültürünün postmodern düşünceyi besleyen ve ondan beslenen konumu, küresel çapta meşhur insanların bu fotoğraflarda yer almasıyla belirginleşmiştir. Leibovitz'in fotoğraflarında bu durum görülmektedir. Tüketim kültürünün pop-ikonlarının Leibovitz fotoğraflarında olmasının nedenlerinden biri tüketim kültürü ve postmodern imgelemin yakınlaşmasından kaynaklanmaktadır.

Annie Leibovitz Fotoğraflarının Analizi

Fotoğraf 1. Göstergebilimsel Analiz

Fotoğraf 1: Annie Leibovitz, *Fairy Tales*, 2005

Gösterenler: Kucağında köpek tutan genç bir kadın, montlu yaşlı bir adam, kafasında metal huni ve elinde balta olan bir adam ve ceketli ve şapkalı ihtiyar adam, taş döşeli yol, gelincik tarlası, arkada ufukta merkezde bir gökdelenin olduğu modern bir kent silüeti, sol üst köşede ve sol alt köşedeki yazılar.

Gönderge Sistemleri: Oz büyücüsü masalı, masala ait öğelerin ve modern kentin bir arada olduğu uzam.

Analiz

Leibovitz'in bu fotoğrafında yirmi birinci yüzyıl fantastik eserlerinden *Oz Büyücüsü* (*The Wonderful Wizard of Oz*) masalındaki karakterler yeniden üretilmiştir. Lyman Frank Baum'un yazarı olduğu ve Amerikan çocuk edebiyatının önemli eserlerinden olan bu masalda genç bir kız olan Dorothy'nin, evlerinin kasırgada havalanmasından sonra fantastik bir yerde uyanmasıyla yaşanan sıra dışı olaylar anlatılmaktadır. Modern döneme ait fantastik bir masal olan *Oz Büyücüsü* yapıtındaki teneke adam, aslan adam gibi gerçekdışı kişiler bu eseri modern dönem fantastik öyküler arasına katmaktadır. Fotoğrafta arkada görülen günümüz Amerikanvari şehri öndeki fantastik unsurlarla zıtlık oluşturmakta ve

fotoğrafı gerçek ve hayal karışımı bir hale dönüştürmektedir. Bu zıtlık postmodern estetiğin pastiş ilkesine uygun olarak farklı varlık katmanlarının birlikteliğini imlemektedir. Öte yandan Oz Büyücüsü masalındaki teneke adam mitin yeniden üretilişinde kafasında yalnızca tenekeden bir huni olan bir adam şeklinde imgeleştirilmiştir. Burada Leibovitz, postmodern sanatın parodi ilkesine başvurmakta ve imgeyi tasarlarken mizahi bir yaklaşım sergilemektedir. Bu durum kadında ve masalın orijinalinde korkuluk olan adamın fotoğrafta farklı bir şekilde üretilmesinde de görülmektedir. Böylelikle imgelerin yeniden üretilmesinde masal yapısöküme uğramaktadır.

Fotoğraf 2. Göstergebilimsel Analiz

Fotoğraf 2: Annie Leibovitz, *Disney Dream Ads*

Gösterenler: Tanrıça Artemis, geyik, orman, ağaçlar, yapraklar, arkada ufuk çizgisinde bir gemi, sararmış otlar.

Gönderge Sistemleri: Fotoğrafın sağ tarafında antik Yunan mitolojisinde vahşi tanrıçalardan biri olan Artemis koşarken gösterilmiştir. Sol köşede Artemis'i takip eden yavru bir geyik bulunmaktadır. Yeniden üretilen Artemis mitosunda ormanlık alan arka fonu oluşturmaktadır. Fotoğraftaki gösterenler dizisi yabani hayata ait olan bir kadını işaret ederken imgelerin göndergesel düzeyi vahşi yaşamı imlemektedir. Öte yandan tanrıça Ar-

temis aynı zamanda bekâreti simgeleyen bir arketiptir ve saflığın/bekâretin de sembolleştirilmiş halidir. Bu bağlamda fotoğrafta yeniden üretilen Artemis miti bir yanıyla savaşçı (Amazonlar) diğer yanıyla da bekâretin, el değmemişliğin alegorik anlatısıdır. Göndergesel düzeydeki bir başka anlamı doğa ve bekâret arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Kadının el değmemişliği ile vahşi doğanın ki aynı imgesel evrende eşleştirilmiştir.

Analiz:

Annie Leibovitz'in bu fotoğrafında antik Yunan mitolojisinin önemli tanrıçalarından Artemis tipolojisi yeniden üretilmektedir. *Phoebe* olarak da bilinen Artemis, *Apollon*'un ikiz kız kardeşidir ve *Leto*'yla *Zeus*'un çocuğu olarak kabul edilmektedir. Artemis avcılık, vahşi doğa ve ay tanrıçasıdır. En büyük Yunan tanrıçalarından olan Artemis aynı zamanda savaş tanrısı *Ares*'in de dostudur. Kardeşinden bir gün önce doğan Artemis *Apollon*'un doğumunda annesine yardım etmiştir (Grimal, 2012, s. 89). Annesinin doğum sırasındaki çektiği acıyı gören Artemis evlenmemeye ve bakire kalmaya yemin etmiştir. Bu nedenle Artemis, bakire kadın arketipinin de bir örneğidir. Artemis ay tanrıçası olurken ikiz kardeşi *Apollon* güneş tanrısıdır. Artemis'e *Phoebe* denilmekteydi öte yandan *Apollon*'a da "*Phoebos*" (ışıklı, parlak) denilmektedir. Artemis ve *Apollon*'un her ikisi de silah olarak yayı kullanmaktaydı kullandıkları oklar Artemis'de ay ışığının *Apollon*'da ise güneş ışığının simgesel ifadesidir. Artemis arketipini cinsiyet bağlamında şöyle açıklamak mümkündür:

“Başat Olympos tanrıçaları çoğunlukla bakire tanrıçalar (*Persephone*, *Artemis*, *Athena* gibi arketipal olarak babasının kızı) ya da olgun kadınlar (birkaç çocuğu olan evli *Hera*, anne *Demeter* ve seksi *Afrodite*) olarak tasvir edilirdi” (Bolen, 2014, s. xxv).

Artemis bakire bir tanrıça olmasına rağmen kadınlar koruyucusu rolü bulunmaktadır. Ormanda yaşayan Artemis vahşi kadın arketipinin de arkaik bir örneğini oluşturmaktadır. Vahşi genç kadın tipolojisi olan Artemis bu fotoğrafta atribüsü olan geyik figürü ile gösterilmiştir. Koşarken fotoğraflanan Artemis zindeliğin ve vahşiliğin alegorik bir ifadesine dönüşmektedir. Mitlerin birçoğunda Artemis, yırtıcı hayvanlarla dolaşan, dağlarda ve ormanlarda avlanan vahşi bir tanrıça olarak resmedilmiştir. Analize konu olan fotoğrafta kadının giysileri yırtıcılığa çağrışımında bulunmaktadır. Böylelikle Leibovitz'in kurguladığı imgede orman ve Artemis atribüsü olan geyik antik miti yeniden üretilmiştir.

Fotoğraf 3. Göstergebilimsel Analiz

Fotoğraf 3: Annie Leibovitz, *Disney Dream Ads*

Gösterenler: Kadın, adam, uçan halı, çöl, arkada uzaklarda bir saray ve tan vaktine yakın gökyüzü.

Gönderge Sistemleri: Bin bir Gece Masalı, Uçan Halı Öyküsü, Büyülü Arap Fantazyası.

Analiz: Fotoğrafta *Bin Bir Gece Masallarında* geçen uçan halı masalı yeniden üretilmiştir. Annie Leibovitz fotoğrafta Arap dünyasının önemli eserlerinden *Bin Bir Gece Masalı*'nda geçen uçan halı imgesini arka fonda çölün ve doğu mimarisinde inşa edilmiş bir sarayın bulunduğu bir fotoğraf olarak tasarlamıştır. Postmodern dönemde mitosun ve irrasyonelitenin önem kazandığı dikkate alındığında fotoğraftaki çağdaş fantazyaya anlaşılmaktadır. Masalda Sinbad'ı istediği yere götüren uçan halı masallardaki cadıların kullandığı uçan süpürge gibi sihirli nesnelere biridir. Doğu ve batı masallarında sıklıkla görülen bu büyülü nesnelere masalın doğasına uygun olarak kahramanın ya da cadı, sihirbaz gibi kötücül karakterlerin kullandıkları ve onlara üstün güçler sağlayan nesnelere. Fotoğrafta uçan halının üstündeki kadın ve adam meşhur kişilerdir ve popüler kültürün fantastikleştirdiği pop ikonlarıdır. Postmodern sanatın metinlerarasılık özelliğinin bir uzantısı olarak farklı janrların (*genre*) bir arada olması durumu burada geçerli olmaktadır. Doğu ve batı imgelemenin birlikte kullanıldığı fotoğrafta metinlerarası bir imge

oluşturulmuştur. *Bin bir Gece Masalı* ve popüler kültürün ikonları birlikte kullanılmış ve metinlerarası bir görüntü, fotoğrafı şekillendirmiştir.

Sonuç

Postmodern ikonografinin metinlerarası doğası fotoğrafta mitosun yeniden üretilmesi için gerekli düşünsel zemini hazırlarken postmodern imgelemede bu durum sıklıkla görülmektedir. Annie Leibovitz'in fotoğraflarının metinlerarası özelliğinin inşa edilmesinde mitlerin oldukça önemli laymotifler olduğunu söylemek mümkündür. Leibovitz imgeleri oluştururken Hutcheon'un *paraliterary space* olarak kavramsallaştırdığı birliğin, tutarlılığın değil çatışmanın olduğu bir evrene gönderme yapmaktadır (Hutcheon, 2004, s. 11). Bu alan rasyonel ve tutarlı bir alan olmaktan uzak, aksine parodiden, ironiden ve mitostan beslenen bir alandır. Rasyonel gerçekliğin temel argümanlarının sekteye uğradığı günümüz toplumlari sanat için gerekli zemini çoğu zaman arkaik ve modern mitoslarda/masallarda bulmuştur. Mitoslar olduğu haliyle alınmayıp sıklıkla parodik ve ironik bir yaklaşımla yeniden üretilmiştir. Leibovitz, kimi zaman antik Yunan mitlerine kimi zaman da modern dönem masallarına değinmiş ve bu efsaneleri Hollywood'un meşhur figürlerini kullanarak kurgulamıştır. Bu bağlamda çalışmada postmodern dönemdeki irrasyonel tavırlar incelenmiş ve sanatçıların kavram geliştirme süreçlerine bakılmıştır. Absürdün öne çıktığı postmodern estetikte sanatçı orijinal bir yapıt üretmekten ziyade farklı tarihsel ve edebi metinlerin bir kolajına dönüşmüştür. Yüksek kültür ve halk kültürü ayırımının yerini popüler kültüre bıraktığı günümüz küresel toplumunda sanatsal üretim farklı türlerin ya da içeriklerinin birlikteliğini gözler önüne sermektedir. Fotoğrafik imgenin manipüle edilmesi metinlerarasılığı kolaylaştırırken postmodern estetiğın de kendi mecrasını bulmasına zemin hazırlamıştır. Modern sonrası çağın sanatın tinini yansıtan yeniden üretim ve kolaj ve pastiş çalışmada ele alınan Leibovitz'in çalışmalarında da görülmekte ve bu sanatsal tını ortaya koymaktadır. Tarihsel bakımdan kurucu işlevler gören üst anlatılar (meta narrative) postmodern düşüncede esas işlevlerini kaybederken bu anlatıların yerini geçici ve mikro yapılar geçmiştir. Leibovitz, yapıtlarını kurgularken üst anlatıları yapı-söküme uğratmakta ve üst anlatıların altını oymakta ve kendi fotografik imgelemini bu zeminsizlik esasına göre tasarlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Allen, G. (2006). *Intertextuality*. London: Routledge.
- Bolen, J. S. (2014). *Goddesses in older women archetypes in women over fifty*. New York: HarperCollins Publishers.
- Grimal, P. (2012). *Mitoloji sözlüğü yunan ve roma* . İstanbul : Kabalıcı Yayınevi.
- Hutcheon, L. (2004). *A potecis of postmodernism history, theory, fiction*. New York: Routledge.

- Hutcheon, L. (Winter, 1986-1987). The politics of postmodernism: parody and history. *Cultural Critique, Modernity and Modernism, Postmodernity and Postmodernism*(No 5), 179-207.
- Lefebvre, H. (1998). *Modern dünyada gündelik hayat*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Liotard, J. (1990). Postmodern nedir sorusuna cevap. Z. Haz:Nemci içinde, *Postmodernizm – Jameson, Lyotard, Habermas* (D. Sabuncuoglu, Çev., s. 43-58). İstanbul: K1Y1 Yayınları.
- Şaylan, G. (2006). *Postmodernizm* . İstanbul: İmge Yayınevi.
- Touraine, A. (2007). *Modernliğin eleştirisi*. (H. TUFAN, Çev.) İstanbul : Yapı Kredi Yayınları .
- Watson, N. (2006). Postmodernizm ve yaşam tarzları. s. sim içinde, *postmodern düşüncenin eleştirel sözlüğü* (A. U. Mukadder Erkan, Çev., s. 45-59). Ankara: Ebabel Yayınları.
- Wheale, N. (2003). Postmodernism: A new representation? N. Wheale içinde, *The Postmodern Arts: An Introductory Reader* (s. 33-63). USA: Routledge.